

Mevlâna Celâleddin Rumî'nin Eserlerinde Amaçlı Yaşam ve Ortaklığı Vurgulayan Sözcüklerin Değerlendirilmesi

Evaluation of Words Emphasizing Purposeful Life and Partnership in the Works of Mawlana Jalal ud- Din Rumi

Fatma KOÇ¹

Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2736-5459>

E. mail: fkoc@adiyaman.edu.tr

DOI: <https://doi.org/10.32955/neuram2023-12-8.ch9>

Abstract:

Mawlana Jalal ud- Din Rumi is a Sufi who lived in the 13th century and guided humanity with his religious and moral advice. The values preferred by Rumi, who interpreted the element of existence and processed it in his works, also reached a universal quality. These values include love, morality, tolerance, decency, peace, and spiritual maturity. Within the understanding of Sufism, which he emphasizes with his unique philosophy, it is the self-realization of man by going through certain troubles. This situation will arise when a person gets rid of the desires of his soul and frees his soul. In the mystical culture, Mawlana Jala ud- Din Rumi emphasized the importance of having a purpose in life and a consciousness of unity with his approach that embraces every person. The intellect and will give to man are a compass that determines the direction of his life. Therefore, human beings, endowed with various qualities, are the most honorable. Accordingly, man purifies his soul from the desires of his soul with his mind and will and reaches the reality of life. One of the most essential elements in this understanding is the aim of reaching God through love. A person's involvement in a particular purpose and unity binds him to his position in life. In the study, the words that contain and evoke the elements of intent and partnership in the works of Mawlana Jalal ud- Din Rumi will be emphasized. The terms examined will be explained and presented in line with his philosophy.

Keywords: Rumi, Purposeful Living, Partnership, People, Vocabulary.

Özet:

Mevlâna Celâleddin Rumî, 13. yy.'da yaşamış, dinî ve ahlâkî öğütleri ile insanlığa yol gösteren bir mutasavvıftır. Varlık unsurunu yorumlayan ve eserlerinde işleyen Rumî'nin tema olarak tercih ettiği değerler aynı zamanda evrensel bir niteliğe ulaşmıştır. Bu değerler arasında aşk, ahlâk, hoşgörü, edep,

---

¹Dr. Öğr. Üyesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Fen-Edebiyat Fakültesi, Adıyaman

huzur, manevî olgunluk gibi unsurlar bulunmaktadır. Onun kendine has felsefesiyle üzerinde durduğu tasavvuf anlayışı içerisinde insanın belirli zahmetlerden geçerek kendini gerçekleştirmesidir. Bu durum ise insanın kendi nefsinin arzularından kurtulup ruhunu özgür bırakmasıyla ortaya çıkacaktır. Mistik kültürün içinde yer alan Mevlâna Celâleddin Rumî, her insana kucak açan yaklaşımıyla insanın hayata dair belirli bir amacının olması gerektiğini ve birlik şuuruna sahip olunmasının önemi üzerinde durmuştur. İnsana verilen akıl ve irade onun yaşam yönünü belirleyen bir pusuladır. Dolayısıyla çeşitli vasıflarla donatılan insan varlıkların en şerefliisidir. Buna bağlı olarak insan, akıl ve iradesiyle ruhunu nefsinin isteklerinden arındırır ve hayatın gerçekliğine erişir. Bu anlayış içerisindeki en önemli unsurlardan biri de aşk vasıtasıyla Allah'a ulaşma amacıdır. Kişinin belirli bir amaca ve birliğe dâhil olması onu hayattaki konumuna bağlar. Çalışmada Mevlâna Celâleddin Rumî'nin eserleri içerisinde amaç ve ortaklık unsurlarını içeren ve çağrıştıran sözcükler üzerinde durulacaktır. İncelenen sözcükler onun felsefesi doğrultusunda açıklanacak ve sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mevlâna Celâleddin Rumî, Amaçlı Yaşam, Ortaklık, İnsan, Söz Varlığı.

***

Giriş:

Amaç, belirli bir çaba içerisinde olunarak ulaşılmak istenen yeri ve hedefi ifade eder. Yaşam bilincinin oluşmasında bir amaca tâbi olmanın önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla hayattaki anlam arayışı belirli bir amaç ile bağlantılı hâle getirilmiştir. Çünkü kişisel ve ruhsal yapılanmada önemli bir yere sahip olan algılama süreci, daha önce kazanılan değer ve tecrübelerle bağlıdır (Cüceloğlu, 1999: s. 118-119). Amaçlı bir yaşam tarzı; belirli bir düşüncüyü benimseyerek o yolda ilerlemek, manevî duyguları yaşayabilmek, inanç noktasında bir gidişata bağlı olmak, insanî anlamda belirli bir olgunluğa erişmek gibi hususlarda olabilir. İnsana verilen akıl ve irade yönetimi onun amaçlı bir yaşam sürmesine olanak sağlamaktadır. Ortaklık veya ortak hareket etme kavramları, insanlar arasında uyum ve anlaşma ile ilgilidir. Toplum içerisinde barış ve huzur içerisinde yaşamak, ancak bireyler arasındaki anlayışla, hoşgörü ile mümkün hâle gelecektir. Mevlâna'nın hayata bakışı içerisinde yer alan amaçlı ve ortaklık kavramları insanoğlunun kendisine verilen hayatı içerisinde bilmesi gereken unsurlardır. Onun düşünceleri evrensel bir nitelikte olup bütün insanlığa hizmet etmiştir. Verdiği eserler aracılığıyla insanlara kıymetli mesajlar vermiştir. Onun dünya görüşünün evrensel nitelikte olması, doğudan batıya tesir etmiştir. Âlim ve mutasavvıf bir kişiliği olan Mevlâna Celâleddin Rumî, eserlerinde İslâm, güzel ahlâk,

ibadet, iman, hoşgörü, adalet gibi manevî değerleri konu edinmiştir. Bu değerleri adeta bir eğitimci vasfıyla yorumlamış ve insanlığa sunmuştur. Bir eğitimci ciddiyeti ile yaklaştığı ilmî problem ve tartışmalardaki muvaffakiyeti, onu ilim ve fikir adına yetkin bir ses olarak ortaya çıkarmaktadır (Arpağuş, 2007: 104; Türk, 2021: s. 11). Onun sevgi ve hoşgörü anlayışı bütün insanlığı kucaklayıcı bir nitelikte olup felsefe olarak hümanizmle doğrudan bağlantılıdır. İnsanlar arasında barış ve huzurun sağlanması onların birbirlerine karşı hoşgörlü olmasıyla ilgilidir. O, insanın dinine, rengine veya başka bir özelliğine bakmadan “*Gel, ne olursan ol, yine gel.*” diyerek insanlara kucak açmıştır.

“Gene gel, gene gel, her ne isen gene gel; Kâfirsən, ateşe tapıyorsan, puta tapıyorsan bütün bunları bir kenara bırak, gel.”

Bu bizim dergâhımız, eşiğimiz umutsuzluk eşiği değildir; Yüz kere tevbeni bozmuş olsan gene gel!” (Gölpınarlı, 1982: s. 23).

İnsan olmak ve insanca hareket etmek bunu gerektirir. Dolayısıyla insanın kendini bilmesi ve dünya hayatındaki amacını belirleyerek bu amaca hareket etmesi toplum içerisinde var olan ortak yaşama da katkıda bulunur. Kendini bilen insanın diğer insanlara da faydası olur. Kişioğlunun ayrıcalıklı bir konumda olması bu nedenledir. Bütün bu değerler birbirleriyle bağlantılı olduğu için bir tanesinin eksikliği bile diğerini etkileyebilir. Toplumu ayakta tutan en önemli unsur birlik ve beraberliktir. İnsan toplumsal bir varlık olduğu için diğer insanlarla müşterek bir alışveriş içerisinde. İnsanlar arasında hiçbir ayırım yapmayan Mevlâna, insanlara hem bu dünya hem de ölümden sonraki hayat için öğütler vermiştir. Halk ile iç içe bir yaşam sürmüş ve hayatın anlamını inanmakta bulmuştur. Doğruyu öğütlerken kullandığı üslûp oldukça sade ve anlaşılırdır.

Mevlâna, birçok bakımdan diğer şairlere de öncülük etmiş ve onların eserlerinde de büyük bir tesirde bulunmuştur. Anadolu’daki şiirin tarihi ve anlam dünyası, Mevlâna ile bütünleştirilmelidir (Karaismailoğlu, 2002: s. 135). Yunus Emre, Aşık Paşa, Nesîmî, Şeyh Galip gibi Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan birçok şair onun düşüncelerinden ve üslûbundan etkilenmiştir. Onun etkisi sadece Doğu’da değil Batı’da ilgiyle karşılanmıştır. Aradan asırlar geçmesine rağmen onun meşalesinin Konya’nın dar muhitinden çıkıp Şark ve Garp kültür ve medeniyetini aydınlatması, Mevlâna’nın evrenselliğinin ispatıdır (Tarlan, 1974: s. 79-80). Verdiği eserler vasıtasıyla birçok millet onun düşüncelerinden istifade etme fırsatı bulmuştur. Böylelikle Mevlâna’nın ünü evrensel bir niteliğe bürünmüş, dünün ve bugünün insanı olarak hafızalarda yer edinmiştir. Her devirde ve dünya literatüründe de tesirleri devam etmiştir (Çelebioğlu, 1998: s. 5-24).

Mevlâna, gerek örnek yaşayışıyla, gerek bıraktığı eserleriyle, yaşadığı dönemden günümüze kadar dini, dili, ırkı ne olursa olsun tüm insanlığa rehber olmuş, yönlerini, yollarını göstermiştir (Güzel, 2007: s. 188).

Mevlâna'da amaçlı yaşamak, manevî doyuma ulaşmaktan geçer. Yaşadığı hayat içerisinde belirli süreçlerden geçen insan, içsel dönüşümünü tamamladığı takdirde manevî doyuma ulaşır. Böylelikle insan, insan-ı kâmil olma yolunda nefsini terbiye etme çabası gösterir. O, insana çok değer vermiş ve onu cihanın aslı şeklinde şöyle ifade etmiştir: "*sıfat bakımından insanı, cihanın aslı bil!*" (Mesnevi: IV/3766) Onun anlayışı insan ekseninde varlık bulmuştur. Suret-i Rahman olan insana hayvânî vasıflar yakışmaz (Yeniterzi, 1995: s. 40).

Buna dayanarak Mevlâna, insanın kendini bilmesi gerektiğini ve bundan daha güzel bir bilinç olmadığını vurgular. Kendini bilen insan benimsediği amaç uğruna çabalar ve diğer insanların haklarına karşı saygılı davranır. İnsanın kendi iç dünyasında sevgi, hoşgörü, anlayış, ahlâk gibi birtakım insanî değerleri içselleştirmesi onun insan-ı kâmil olma yolunda gösterdiği gayretin bir sonucu olur. Böylelikle insan, nefsini terbiye eder ve yaratılışına uygun bir davranış sergiler. İnsan; Allah emanetini-dini yüklenmiş, meleklerden daha üstün olan ve Cenab-ı Hakk'ın tecellisine ayna olarak yaratılan ulvi bir varlıktır." (Yeniterzi, 2006: s. 19).

eorik Çerçeve veya Literatür Taraması:

Bu çalışmada Mevlâna'nın eserlerinde yer alan amaçlı ve ortak yaşama ilişkin ifadeler değerlendirilecek ve açıklanacaktır. Değerlendirmeler yapılırken Mevlâna'nın bakış açısı esas alınacak ve ona göre çıkarımlarda bulunulacaktır.

Metodoloji:

Çalışmada Mevlâna'nın amaçlı yaşam ve ortaklık üzerinde durduğu ifadeler belirtilmiş ve bu ifadeler onun bakış açısına göre açıklanmıştır.

Bulgular ve tartışma:

*Yiyip yatmayı bırak, kalk gerçek dini ara,
Ara da var kuralsız töresiz ebedî saltanata.*

Mevlâna bu dünyada boş vakit geçirmeyi bir bilinçsizlik olarak addeder ve bu durumu hem maddî hem de manevî anlamda vurgular. İnsan olmanın bilincinde olmak ve sorumlulukları yerine getirmek varoluş ile ilgili soruların cevap bulmasıdır. Allah sevgisi, Allah'a kulluk etmek ve ona aşk beslemek

onun temel felsefesi içerisinde yer almış bunu ilahi aşk vasıtasıyla dile getirmiştir. Bunun için Mevlâna'nın coşkunu bir vecd ve istiğrak ifade ettiği mistik estetikte daima aşk galip gelmiştir (Aydın, 1988: s. 157). Mevlâna, ibadete ve Allah için yapılan işlere gönülden bir bağlılık duyar. Buna bağlı olarak yaşamın amacını insan olma bilinci içinde yer alan dinî gerekliliklerle vurgular. Beyit içerisinde *yiyip yatmayı bırak* ifadesinde Mevlâna, insanın amaçsız yaşamasına karşı çıkar ve buna yönelik bir uyarıda bulunur. İnsana bir gayret içinde olmayı öğütler ve bir yaşam amacı edinmesini tavsiye eder. “İnsan iyi ve kötü özellikleri bir arada bulunduran ve yer yer onları farklı şekillerde ortaya koyan bir varlıktır. Sorumluluk, insanın iyi özellikleriyle kendini göstermesidir.” (İspir, 2007: s. 181). Bu amaç içerisinde *ebedi saltanata* yönelmesini uygun görür. Edebi saltanat ise insanın Allah'a yönelmesi ve bunun gerekliliklerini yerine getirmesidir. Mevlâna edebi saltanat ifadesini varoluşun gereğini yapmaya ve Allah'a yönelmeye benzeterek bir teşbih yapmıştır.

*Bil ki ey can, inci için bağımlıyız fışkıya.
Behey bencil serkeş, kırıl da inci ara!*

Mevlâna, *İnci aramak* ifadesinde hakikatin incide olduğunu vurgulamış, inciyi aramak ise bir amaç olarak belirtilmiştir. İnsanın kendi nefisinden arınarak ve kendi bencilliğinden sıyrılarak kendi içindeki cevheri bulmaya çalışmalıdır. Dolayısıyla varlıklar içerisinde en kıymetli olan insan kendi içindeki cevheri fark etmeli ve onu yakalayabilmelidir. Mevlâna'ya göre, sevgiyle acılar tatlılaşır; sevgi yüzünden bakırlar, altın olur (Yargıcı, 2007: s. 113). İnsanın doğruya, iyiye, sevgiye ve hoşgörüyeye yönelmesi kendini bulması için bir amaca doğru yol almasıdır. Bu yolun sonunda ise kendi içindeki değerli madeni bulmuş olur.

*A yürüyüp giden sufi gücün yeterse ara;
Ama aradığımı dışarıda değil aradığımı kendinde ara”*

Mevlâna, insanın aramak istediğini kendinde araması gerektiğini vurgulamıştır. Allah insanı birçok özelliikle donatmış ve insanı şerefli varlık olarak yaratmıştır. İnsanı yaratırken ona kendi ruhundan üflemiştir. “Kendini ucuz satma; çünkü değer pek fazla senin” (Gölpınarlı, 1989: s. 90). Dolayısıyla insanın kendi değerini anlayabilmesi için kendini fark edebilmesi gerekir. Bu bilinç, insanın nefisini köreltmesi ve bu yolda yaşayacağı zorlu süreç ile gerçekleşir. Söz konusu bilince erişen insan, kendi egosundan da vazgeçecek ve toplum içinde faydalı olacak bir bireye dönüşecektir. Burada vurgulanmak istenen husus, insanın hakikate erişmesiyle birlikte ortak yaşama noktasında da huzuru bulacaktır. Sonuç itibarıyla kişi toplum içinde yaşarken diğer insanlardan kendini üstün görmeyecek ve herkesi kusuruyla kabul

edecek, buna bağlı olarak ise saygı, hoşgörü, anlayış değerleri hâkim olacaktır.

*Bütün tatsızlığın lezzet arayışından gelir
Lezzeti terk edersen zehir lezzet olup çıkar*

Mevlâna, kişinin lezzet arayışını terk ederse zehirin lezzete dönüşeceğini belirtmiştir. İnsanın dünyada zevk veren her şeyi terk etmesiyle birlikte nefsin köreltir. Mevlâna'ya göre, insanın nefsindeki acziyeti görmesi onu Allah'ın izzetini idrake götürür (Çatak, 2012: s. 219). Nefsin terbiye eden ve olgunluğa erişen insan asıl lezzete ulaşır. İnsanın terk ettiği lezzetin özünde onun ulaşmak istediği amaç vardır. Mevlâna, “Nefis sıfatlarını öldür ki gerçeğin sırların denizi seni üstünde taşısin.” sözüyle nefsi köreltmenin insana faydasına vurgu yapar. Nefsin her isteği karşılanırsa nefis, başka isteklere yönelecek ve bu durumun arkası gelmeyecektir. Bunun önüne geçilmesi için nefsin isteklerinden uzak durulmalı ve insan netice olarak huzura kavuşacaktır. Hep daha fazlasını aramak, insanı mutsuzluğa götürecektir ve hakikati unutturacaktır. Mevlâna'ya göre nefsi istek ve arzularından ayrı tutarak kontrol altına almak icap eder (Çatak, 2012: s. 225).

*Murada ermeyişin hep murat arayışındandır
Yoksa saçılır üzerine bütün muratlar*

Murada ermemek murat arayışından dolayı gerçekleşir. Sürekli arayış içerisinde olmak huzurun önüne geçen en büyük engeldir. Mevlâna, nefsin terbiyesi yolunda verilen mücadele murada ermenin önünü açacaktır. Mevlâna, müminin canının da porsuk gibi zahmet ve meşakkatlerle kuvvetleneceğini söyler (Kaval, 2010: s. 97). İnsanın amacı, murada ermek ise nefsin terbiye etmeli ve olgun insan olma yolunda kendini geliştirmelidir. Bu yolda insan için gerekli olan unsur sabırdır. Dünya zorlukları ile baş etmede bir kalkan olarak kişiyi gücüne odaklanmaya çağıran sabır, her koşulda mâkul kalabilmeyi, isyana kapılmadan sahip olduğu değerleri korumaya alabilmenin teminatıdır (İnan, 1992: s. 71). İnsan sabrın yardımıyla birçok zorluğa aşar ve murada erer. Ancak murat arayışı dünya zevklerinin önüne geçmemelidir. Dünya amaçlarından biri nefsin terbiye edilmesidir. Herhangi bir zorluğa karşı tahammül etmek mutluluğa ulaşmadaki en kıymetli eylemdir. Bununla birlikte Mevlâna, sabrı zevkin anahtarı, şüphelere karşı bir hazine, her türlü derde karşı savunma ve çözüm imkânı olarak görmekte; bataklıkta birine el uzatarak onu kurtarma faaliyetine benzetmektedir (Nicholson, 1989: s. 9).

*Bu aktarlar çarşısında boşa gezer gibi gezme
Öyle biriyle otur ki şeker olsun dükkânında*

Mevlâna, bu beyitte boşa gezmenin ve amaçsızlığın kötü bir durum olduğu üzerinde durmuş, aktarlar çarşısını dünyaya benzetmiş ve amaç sahibi olmayı bu nokta üzerinden değerlendirmiştir. İnsanın bu çarşıda öyle birisiyle oturması gerekir ki dükkânında şeker tadında bir lezzet olsun. Bir amaç belirlemek ve bu doğrultuda hareket etmek hayatı anlamlandırma çabasıyla eşittir. Hayatı anlamlandırma olgusu bir mücadelenin peşinden koşmaktır. Yine anlam duygusu gelişmiş birey hem kendi içerisindeki hem de evrendeki düzeni, işleyişi kavrar hâle gelmiştir (Ulu, 2018: s. 167-168). Amaç sahibi olan insan yaşam çizgisinde belirli bir tutarlılığı benimser. Mevlâna, boşa olmayı varoluşunu keşfetmemekle ilişkilendirmiş ve insanın manevî yönünün eksik kalması biçiminde yorumlamıştır.

Allah yolunda olma, sevgi, sabır, hoşgörü, saygı, hürmet gibi insanî değerlere hâkim olmak ve tüm bu değerler ışığında insan-ı kâmil düzeyine erişmek bir amaca tâbi olmaktır. Bu noktaya erişmek ise belirli bir mücadelenin sonucunda gerçekleşecektir. Victor Frankl bu durumu, “yaşamak acı çekmektir ve hayatta kalmak ise her acıda bir hayat bulmak demektir.” biçiminde ifade etmiştir (Frankl, 2021: s. 11). İnsanın yaşamı boyunca karşılaşacağı zorluklar bedensel, ruhsal, duygusal ve düşünsel sebeplerden kaynaklanabilir. Zorluklarla baş edebilmek insanın akıl ve irade yönetimine kalacak ve düşünme sisteminin doğru bir şekilde yönlendirilmesiyle mümkün hâle gelecektir. Dolayısıyla insan manevî boşluğunu doldurmalı ve bu amaca ulaşma yolunda çaba sarf etmelidir.

*Uyum içinde olmazsan gönül derdi kaplar seni
Birliktelik hoştur hoş, bundan kaçma bir an bile*

Mevlâna, ortak yaşamı içerisine alan birlik ve beraberliği savunmuştur. İnsanların birbiriyle uyum içerisinde yaşaması onların birbirlerine karşı duyduğu saygı, sevgi, hoşgörü ve anlayış çerçevesinde gerçekleşecektir. Mevlâna, düşüncelerini insan ekseninde aktarmış olup hümanizm anlayışını benimsemiştir. Hümanizm, tüm insanları kucaklayıcı bir bakış açısı olup dayanışma ve uyum hususlarında birleştirmektedir. O; birlikteliğin hoş bir durum olduğunu, bundan kaçınılmaması gerektiği ve insanlardan soyut bir şekilde yaşamanın gönül derdine sebep olacağı vurgulanmıştır. Mevlâna düşüncesinde kolektif bilinç/vicdan toplumsal bütünleşmeyi sağlayan yegâne şeydir (Günerigök, 2017: s. 115).

O bunu “topluluğa dost ol” ve “neşenin kaynağı toplumda aranmalı” özdeyişleriyle dile getirmektedir (Mevlâna, 2014). Toplumda uyum ve huzur içerisinde yaşamanın en önemli zemini hoşgörü ve anlayıştan geçmektedir. Bu kavramlar sadece huzuru değil aynı zamanda adaleti ve eşitliği de sağlayan kavramlardır. Mevlâna’nın sosyolojik bağlamdaki topluluk kavramı, madden bir topluluktan ibaret değil mânâ topluluğu olarak ele alınmıştır. Buna bağlı

olarak insanın nefsinin terbiye etmesiyle mânânın olgunluğuna erişebileceğini vurgular.

*Türdeşleri arasında pişen her nesne tatlanır
Mercimekten nemiz eksik? Biz de pişelim biz bize*

Mevlâna, toplum kavramını birey-toplum ilişkisi içerisinde değerlendirir. Bu çerçevede toplumu, toplumsal grupları, birey toplum ilişkilerini, sosyal olayları, dinin toplumla etkileşimini, peygamberlerin önderliğini ve toplumları yönlendiriciliğini, İslam'ın toplumsal boyutlarını, İslam'ın bir din olarak bireyciliğe, bireysel hayata, ruhbanlık ve keşişliğe, yalnızlığa, toplumdan uzaklaşmaya, yani inzivaya karşı olduğunu, fabllarla süsleyerek ve çeşitli izah biçimleri ve örnekler getirerek ele almıştır (Okumuş, 2014: s. 124). Birey, toplumdaki ayrı bir varlık olarak düşünülemez.

Kendi emsalleri arasında olan toplulukta bir tat olduğunu vurgulamış ve bizci anlayışı ön plana çıkarmıştır. İslami açıdan da bir uyum içinde olan bu anlayış İslâm, tevhid inancıyla iman planında Allah'ın birliğine, Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına inanmayı getirirken sosyal planda hem kurumları arasında anlamlı bir bütünleşme olan sosyal bir yapı meydana getirmekte, hem de bireyleri böyle bir sosyal yapının gerektirdiği rolleri icra etmeye hazırlamaktadır (Bilgiseven, 1985: s. 312). Onun bizci yaklaşımına dair ifadeler Mesnevi adlı eserinde şu şekillerde ifade edilmiştir:

“Dost ol da sayısız dost gör; dost olmazsan dostların olmaz, yardım da görmezsin.

Sünnet yoldur, topluluk da yoldaşa benzer; yolsuz, yoldaşsız, darlığa düşersin.

Tutalım, ihtiyata uydun da kurt sana rastlamadı; topluluktaki neşeyi bulamazsın ki.

Kervandan ayrılıp yol alan eşeğe o yol, yorgunluk yüzünden yüz kat ağırlaşır.

Yolu gözeterek yalnız başına hoş bir halde yol alan, şüphesiz yoldaşlarla daha hoş gider, daha güzel yol alır.

Duvarların yardımı olmasaydı evler, barklar dik durabilir miydi hiç?

Her duvar, öteki duvarlardan ayrı olsa tavan, muallak olarak havada nasıl durur? ”¹

Sessiz ol ey saka, zira senin bu hayat atın, Hayat suyu taşıyor, onun zilini çözsene

Mevlâna, hayatı suya benzetmiş ve su miktarının belirli bir mesafeden sonra taşacağını belirtmiştir. Hayatın anlamını su taşmadan çözmenin gerektiğini vurgulamıştır. O, insanlara zaman yitiminin gerçekleşme zamanı gelmeden hayatın anlamını çözmesini ve varoluşsal anlamı bulması gerektiğini belirtmiştir. Bu eylem, insanın kendi elindedir ve bu durumu onun akıl ve irade yönetimi şekillendirir. Çünkü insan yaşamaya başlamadan önce onun yaşamı yoktur, yaşama anlam veren insanın kendisidir.²

Hâtta ondan da öte, herkesi Allah’a ulaştırır; bu sırrı bil de kendine gel!

Mevlâna’nın insanları *kendine gel* biçiminde uyarması onların hakikat sırrını bilmelerini istemesinden kaynaklanmaktadır. Sırta ve hakikate erişebilmek, Allah’a ulaştırılan en temel eylemdir. Dolayısıyla Mevlâna’nın insanın amacını, Allah’ı bilmek ve fark edebilmek olarak vurgulamıştır. Onun bu anlayışını çözebilmek için aşk duygusunu yoğun bir şekilde yaşamak gerekir. Mevlâna’ya göre, Tanrı’yı bilmek için en sağlıklı yol, O’na aşk ile ulaşmaktır (Çiçek, 2003: s. 201). Ona göre bu aşkı yaşamak bunu bir yaşantı şekline dönüştürmektir. Aşık olmayan insanı bu anlamda eksik görür ve şöyle ifade eder: *Aşka düşmeyen kişi kanatsız kuşa benzer. Aşk duygusunu özümseyen insan, kibir, öfke, hak yeme, yalan söyleme gibi Allah’ın hoş görmediği unsurlardan uzak durur. Bireyin varoluşunun özünü aşk duygusu oluşturur ve kişi varlığını aşk ile yok ederek Allah’a ulaşır.*

Böylelikle birey, varlığının sırrına erişecek ve kendine gelecektir. Bu farkındalık ise bireyin dünyadaki amacına ulaşmasına yardımcı olur. Aşğın maşukta yok olması Allah’a ulaşmanın en kıymetli yoludur. Varlığın mevcut olmasının en büyük sebebini de aşk oluşturur. Mevlâna, *“Aşksız yaşama ki, ölü olmayasın; Aşkla öl ki diri olasın”* sözüyle aşkın insanı diri tutacağını belirtmiştir. Mevlâna’ya göre aşk hem ontolojik hem de epistemik içeriğe sahip olan bir kavramdır.³

¹ Gölpinarlı, Abdülbâki, *Mesnevî ve Şerhi*, I-VI, MEGSB Yay., İstanbul 1985.

² Engin Geçtan, “Varoluşçu Psikolojinin Temel İlkeleri,” *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* sayı: 7 (2019): 13-17

³ Kılıç, M. Erol, *Sûfî ve Şiir –Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası-*, İnsan Yay. VIII. bs. İstanbul 2011, s. 171-191.

Hakk'ın zikrinden bir şerbet iç de düşünceden kurtul. Ey ilâhi rızaya mazhar olan, savaşa sarılmasan ne olur. Yeter artık, sen bir dağa benzersin; dağda altın madeni ara, bağırmanı bırak. Bağırıp dağı seslendirmesen ne çıkar!

Mevlâna, insana *Hakk'ın zikrinden şerbet içerek düşünmekten kurtulabileceğini* ifade etmiş, bu durumu yine içsel amaçlardan biri olarak addetmiştir. Boş heveslerle değerli bir maden aranmaz ve bu yolda sarf edilen çaba boşunadır. Değerli madeni bulabilmek için doğru yolda gidilmeli ve buna yönelik bir gayret gösterilmelidir. Söz konusu yol ise insanın varoluş sebebini oluşturan aşk unsurudur. Kişi sadece akıl ve irade ile Allah'a ulaşamaz. Bunun için gerekli olan unsur aşk duygusu olup gönül bağının aşk ile var olmasıdır. Kişi aşk ile varlığını yok ederek amacına ulaşır. Mevlâna'nın "Hamdım, piştim, yandım..." sözü bu çabaya vurgu yapan en değerli sözlerindedir. Eserlerinde sıkça rastlanan aşk teması, onun felsefesinde dünyanın ve dünyadaki her şeyin oluşum sebebini teşkil eder. *Hakk'ın zikrinden şerbet içmek* ibaresi aşk yolculuğuna çıkmak demektir.

Bu yolculuğa çıktıktan sonra savaşların ve her türlü kargaşaların gereksiz olduğu anlaşılacaktır. İnsan bir dağa benzetilerek bu dağın içerisinde bir maden olduğundan bahsedilmiştir. Şerefli bir varlık olan insan kendi kimyasında bulunan cevheri fark ettiğinde ise dünyadaki amacının ne olduğu ortaya çıkacaktır. Hakikatin surette değil onun özünde olduğu ve bunun aranması gerektiği vurgulanmıştır. *Hakikati hissedem, tecellilere mazhar olan özlü kişi deriye, kabuğa bakar mı?*¹

"Canında bir can var o canı ara; Beden dağında bir mücevher var, o mücevherin madenini ara..."

Bir önceki beyit ile aynı anlam çerçevesi içerisinde olan bu ifadeler, insan canının içerisinde aslın var olduğu dile getirilmiştir. İnsanın mücevher madenini araması onun amacını ortaya çıkarır. İlahi olana mazhar olmak aşkın en büyük göstergesidir. Bahsedilen *aramak* eylemi insanın yaşam serüvenidir. Dolayısıyla insanın içindeki aşkın belli bir boyutu olmayıp sınırsız ve sonsuz bir kaynağı teşkil eder. İlahi aşk dışında kalan her şey önemsiz ve belirli bir değere sahip değildir.

Gel de birbirimizin değerini bilelim. Ansızın birbirimizden ayrılmayalım.

Mevlâna, bireylerin toplumdan ayrı kalmasını uygun görmez ve toplumsal dayanışmayı tasvip eder. Onun bütüncül yaklaşımı toplumcu bakış açısında da kendini göstermiştir. Birlik ve beraberlik anlayışı olduğu takdirde toplumda huzur ve saadet de beraberinde gelecektir. İnsanlar birbirinin

---

¹ Mevlâna, *Divan-ı Kebir*, Çev: Şefik Can, Ötüken Yay., C. I, İstanbul 2000, s. 143.

değerini bilirse ve bunun temelinde saygı, hoşgörü, anlayış, adil olma gibi erdemlere erişebilirse toplumsal refah da sağlanabilir. Dolayısıyla insanların dayanışma içerisinde olması insana yakışır davranışların sergilenmesiyle mümkün hâle gelecektir. Mevlâna'nın hümanist yaklaşımı din, dil, ırk, fark etmeksizin herkesi birlik ve beraberliğe çağırır. Onun bu çağrısı evrensel bir nitelik taşımakta olup tüm insanlığı kucaklayıcı özelliktedir.

Sonuç:

Çalışmada Mevlâna'nın amaçlı yaşam ve ortaklık üzerinde durduğu ifadeler belirtilmiş ve bu ifadeler onun bakış açısına göre açıklanmıştır. Ona göre amaç sahibi olmak ve amaçlı yaşam; kişinin yaşadığı dünyada belirli bir gayeye odaklanması ve bu yolda çaba göstermesini gerektirir. Vurgulanan amaç teması içerisinde, insana birçok vasıf yüklenmiştir. Mevlâna'nın bakış açısı bu vasıflara göre değerlendirildiği zaman insan, kendi varoluşunu çözmeli, hakikati aramalı, gerçeğin şekilde değil özde bulunduğu, Allah'a aşk vasıtasıyla ulaşmalı, kişinin aşkı özümsemesi gerektiği gibi hususlar çerçevesinde bir amaca sahip olmalıdır. Aşkı yaşayan insan varlığını yok ederek Allah'a ulaşır. Bu olgunluğa erişen insan ise Allah'ın uygun görmediği eylemlerden uzak durur. Böylelikle insan, insan-ı kâmil düzeyine erişecek ve idealize edilmiş insan tipine kavuşacaktır. Tüm bu aşamalar, insanın dünyaya geliş amacını çözmesine ve bu amaç doğrultusunda çaba göstermesine bağlı olarak gerçekleşecektir. İnsan yürüdüğü yolda zorlukları mücadele ile aşacak ve hakikate erişecektir.

Mevlâna'ya göre birey, toplumdan bağımsız olarak düşünülemez. Bireyin diğer bireylere saygı ve hoşgörü göstermesi, anlayış içerisinde olması toplumda huzuru ve barışı sağlamakta önemli bir görev üstlenir. Onun bakış açısında insanın yalnızlaşması uygun bir vaziyet değildir. İnsan yaradılış itibarıyla toplumsal bir varlık olduğu için diğer insanlarla birlikte yaşayabilmeli ve bunun kurallarını iyi bir biçimde öğrenmelidir. Ortak yaşamı kolektif bir yaklaşımla değerlendiren Mevlâna, biz'ci bir anlayışa sahiptir. Kişi toplumdan ne kadar uzaklaşırsa o kadar yalnızlaşır ve bu durum istenilen bir durum olmaz. Her insan ortak yaşamın bir ferdidir ve toplumun bir parçasını teşkil eder. Dolayısıyla Mevlâna, insan varlığını kıymet vermiş ve biz'ci bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Birlikteliğin ise fayda getirici bir durum olduğundan bahsetmiş ve bu değer yargıları İslâm ile örtüşmüştür. Mevlâna; insanın sevgi, hoşgörü, anlayış değerlerine vakıf olması gerektiğini savunmuştur. Bu değerleri ise nefsi terbiyede birer araç olarak görmüştür. "Aramak" eylemini amaç teması içerisinde değerlendirmiş olup insanın kendi özünde bulunan cevheri fark etmesi gerektiğini vurgulamıştır. İnsanın kendi cevherini fark ettiği takdirde varoluş sebebini de anlayacak ve dünyadaki görevinin bilincine varacaktır. Mevlâna'ya göre nefsin her isteği karşılanmamalıdır. Her isteğin yerine getirilmesi baş edilemez talepleri

doğuracak ve bu durum insanı dönüşü olmayan vaziyetlere sürükleyecektir. Kişi, nefsinden ne kadar uzaklaşırsa mânâ lezzetine o ölçüde ulaşacaktır. Mevlâna, muazzam bir boyutta ele aldığı aşk duygusunu amaç teması çerçevesinde yorumlamış ve dünyaya geliş sebebini bu duyguya bağlamıştır.

İnsanın sosyal bir varlık olarak dünyaya gelmesi, diğer insanlarla iyi ilişkiler içerisinde olmasını zorunlu kılmıştır. Toplum içerisinde yaşamının insana huzur vereceği ve toplumdaki soyutlaşan insanın kötü bir duruma düşeceği vurgulanmıştır. Mevlâna, insanın uyum içerisinde yaşamasını onun bireysel meziyetleri kazanmasıyla bağlantılı olduğuna vurgu yapmıştır. Onun eserlerinde bütüncü yaklaşımı ve amaç sahibi olmanın önemi açıkça görülmüş olup bu konuyu içeren söz varlığı belirgin ölçüde ifade edilmiştir. Mevlâna'nın sözlerinde amaçlı ve ortak yaşama dair sözler, tematik anlamda incelenmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Tespit 1: Mevlâna'nın Sözlerinde Aramak Eyleminin Anlamları

- Arama Eylemi

- Hayatın anlamını bulmaya çalışmak
- Varoluşun sebebini öğrenmek
- Yaradılış değerini fark etme

Tespit 2: Nefis Terbiyesinin Anlamları

- Nefsi Terbiye Etmek

- Manevî lezzeti bulmak
- Murada ermek
- Olgunluğa erişmek

Tespit 3: Amaçlı Yaşam İçeriği

- Amaçlı Yaşam

- İlahi aşka mazhar olmak
- Benliği içselleştirmek
- Hakikati bulmaya çalışmak

Tespit 4: Ortaklık Kavramının İçeriği

- Ortak Yaşam

- Uyum içinde olmak

- Birlikteliğin faydalı olması
- Kolektif bakış açısı (biz'ci anlayış)

Tespit 5: Amaçlı Yaşam ve Ortaklığın Sonuçları

- Amaçlı Yaşam+Ortaklık →Mutluluk+Huzur

KAYNAKÇA

- Arpaguş, S. (2007). Mevlâna Celâleddin Rûmî (1207-1273). *İstem*, 5(10), 91-111
- Aydın, M. (1998). Hz. Mevlâna'da ve Muhyiddin-i Arabî'de aşk kavramı. Selçuk Üniversitesi, 3. Mevlâna Kongresi, (Tebliğler), Konya.
- Bilgiseven, A. K. (1985). *Din sosyolojisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Çatak, A. (2012). Mevlâna Celâleddin Rûmî'nin nefis anlayışı. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 217-232.
- Çelebioğlu, A. (1998). *Eski Türk edebiyatı araştırmaları*. İstanbul: MEB. Yay.
- Çiçek, H. (2003). Mevlâna'nın Mesnevisinde Tanrı'nın varlığının kanıtları. *Dinî Araştırmalar*, 5(15), 199-208.
- Cüceloğlu, D. (1999). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Geçtan, E. (2019). Varoluşçu psikolojinin temel ilkeleri. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 7(1), 13-17.
- Gölpınarlı, A. (1985). *Mesnevî ve şerhi I-VI*. İstanbul: MEGSB Yay.
- Gölpınarlı, A. (1989). *Fihî Ma-fih ve mecalis-i seba'dan seçmeler*. Ankara: KB Yayınları.
- Günerigök, M. (2017). Mevlâna pergelinde barış. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 3(2), 107-118.
- Güzel, A. (2007). Mevlâna'nın çağına ve çağımıza tesirleri. *İstem*, 5(10), 169-190.
- İnan, Y. Z. (1992). *İslâm ahlâkının içeriği*, İstanbul: Yaylacık Yayınları.

İspir, M. (2007). Mevlana'da insan ve aşk. *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 7(1), 179-186.

Karaismailoğlu, A. (2002). *Klâsik Türk şiiri geleneğinde Mevlâna'nın yeri ve edebî miras tartışmaları*, Konya: Yediiklim.

Kaval, M. (2010). Mevlâna'nın bakışıyla çile ve gözyaşı. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 90-99.

Kılıç, M. E. (2011). *Sûfî ve şiir-Osmanlı tasavvuf şiirinin poetikası*. İstanbul: İnsan Yay.

Mevlâna. (1852). *Rubâîler*. (trc. Abdülbâki Gölpınarlı). Ankara.

Mevlâna. (1990). *Mesnevi*. (çev. Veled Çelebi İzbudak), İstanbul: M.E.B. Yay.

Mevlâna. (2000). *Divan-ı Kebir*. (çev: Şefik Can). İstanbul: Ötüken Yay.

Okumuş, E. (2014). 13. Yüzyıldan 21. Yüzyıla: Mevlana'nın mânâ toplumundan çağdaş topluma sosyolojik yansımalar. *Marife*, 14(2), 123-136.

Rûmi, M. C. (2014). *Mesnevi-i şerif*. (sad. Amil Çelebioğlu). Ankara: Timaş Yayınları.

Tarlan, A. N. (1974). *Mevlâna*. İstanbul: Hareket Yay.

Türk, O. (2021). Mevlana'nın Mesnevi'sinin I. cildinde geçen hikâyeler üzerine bir değerlendirme. III. Uluslararası Dil ve Edebiyat Kongresi. Rimar Academy. İstanbul.

Ulu, M. (2018). Hayatı anlamlandırma ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki üzerine. *Bilimnâme*, 2018(36), 165-187.

Victor E. F. (2021). *İnsanın anlam arayışı*. İstanbul: Okyanus Yayıncılık.

Yargıcı, A. (2007). Mevlâna'nın Allah sevgisi (aşkı) ile ilgili şiirlerinin Kur'an açısından değerlendirilmesi. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18, 109-117.

Yeniterzi, E. (1995). Mevlâna'nın eserlerinde insan terbiyesi. VII. Millî Mevlâna Semp. Konya.

Yeniterzi, E. (2006). *Mevlana Celaleddin Rumi*. Ankara: TDV Yayınları.